

ISTRAŽIVANJE ORAČIH SPRAVA NA MEĐUNARODNOJ OSNOVI

Branimir Bratanić

Od 1. do 5. juna 1954. održana je u Kopenhagenu Međunarodna konferencija za istraživanje oračih sprava. Na prvi pogled moglo bi se učiniti čudnovato, da se jedan međunarodni sastanak posvećuje isključivo ovako specijalnom pitanju. Ima za to ipak dovoljno razloga.

Orače su sprave — rala, plugovi i druge — predmet, koji se već odavna u literaturi obrađivao. To je potpuno razumljivo zbog njihove prirode, koja ih je učinila simbolom ratarske kulture, te osnove sve naše današnje civilizacije. Dvije su činjenice kod toga važne: s jedne strane orače su sprave nerazdruživo vezane sa seljačkom kulturom naročitoga tipa, koja je karakteristična jednako za čitavu Evropu, kao i za mnoge dijelove Azije i Afrike; s druge strane one pokazuju veliku diferenciranost oblika, mnoštvo vrlo značajnih pojedinosti i neobično bogatstvo specifične nomenklature, s nazivima, koji katkad prelaze preko svih jezičnih granica. To, što su orače sprave stalan sastavni dio kulturnog inventara svugdje, gdje je poznato tradicionalno ratarsko gospodarstvo — od Irske do Japana, od Švedske i Finske do Abesinije i Indonezije — omogućuje i zahtijeva, da budu komparativno proučene. Bogatstvo njihovih formalnih i drugih osobina čini ih za takvo istraživanje naročito pogodnima i daje opravdane nade za dobivanje važnih kulturnohistorijskih zaključaka.

To je izraženo već u vrlo karakterističnu natpisu valjda najstarije radnje, koja se bavi historijom oračih sprava: »*Methodus investigandi originis gentium ope instrumentorum ruralium*« Andersa Bercha, profesora »*jurisprudentiae, oeconomiae et commerciorum*« na sveučilištu u Uppsali (1775). I kasnijim piscima bio je pred očima isti cilj, ali upravo nedostatak metode — pored oskudnog i slučajnog materijala — bio je razlog, što njihov rad redovno nije mogao donijeti pravih i sigurnijih rezultata. Najgori primjer za to su brojna i vrlo opsežna djela Richarda Braungarta, koja su danas dobrim dijelom neupotrebljiva poradi potpune nekritičnosti autorove, njegova neobuzdanoga germanskoga šovinizma i njegovih neznanstvenih i fantastičnih zaključaka. S vremenom je literatura o oračim spravama narasla do nepregledne množine spisa svake vrste i do šarene zbrke najrazličitijih mišljenja. Velika je i trajna zasluga Paula Lesera, što se nije žacao golema posla, da ovamo unese reda. U svom fundamentalnom djelu »*Entstehung und Verbreitung des Pfluges*« (1951) on je to učinio na taj način, što je: 1. na jednom mjestu skupio sve podatke, do kojih je ikako mogao doći, iz čitave starije literature i iz mnogih zapadnoevropskih muzeja; 2. neobičnom kritičnošću, kakva se inače u znanosti rijetko nalazi, pretresao način rada i zaključke svih važnijih starijih pisaca, a iz cjelokupnoga materijala izlučio sve nepouzdanu i sumnjivo; 3. tako dobiven i priredan materijal iz cijeloga svijeta savjesno obradio služeći se svijesno i konsekvantno metodom kulturnohistorijske etnologije. Ta će rijetka knjiga ostati temelj za svako dalje kulturnohistorijsko proučavanje oračih sprava, a dobrim dijelom treba zacijelo njoj zahvaliti, što je u posljednjih 25 godina nastalo toliko novih radova o ralima i plugovima, naročito etnografsko-etnoloških i nešto arheoloških. Mnogo je manji broj takvih radova lingvističkoga karaktera, što je zanimljivo, kad se uzme u obzir, da je i Leser najmanje pažnje obraćao toj strani istraživanja.

Sva ta novija literatura nije dakako ipak jednake vrijednosti. Ona redovno donosi korisnih novih podataka, ali je razmjerno malen broj onakvih radova, koji bi prikazivali oraće sprave pojedinog ograničenog područja dovoljno sistematski i dovoljno detaljno. Osim toga pojedini pisci obično nastoje — a to se od njih, kod uobičajenoga načina objavljivanja istraživačkih radova po časopisima, nekako i očekuje — da više iznesu pred čitaoca neke nove rezultate nego da iscrpno prikažu i popune svoju građu. Na taj način često dolazi do površnih i preuranjenih zaključaka, donijetih izolirano, iz previše uske perspektive ili na temelju nedovoljnoga, nedovoljno prostudiranoga i posve subjektivno shvaćenoga komparativnog materijala. Kod toga se pokazalo, da i sama Leserova knjiga, pored sve svoje velike vrijednosti, može — kao i druga slična velika sintetička djela — imati i donekle negativnu funkciju. Bogata riznica Leserova materijala bila je nerijetko tek najpogodnija prilika, da se na lak način nađe kakva površna »sličnost« ili »paralela«, potrebna za svojevoljno i nemetodičko stvaranje dalekosežnih zaključaka. U drugu ruku često su se njegovi rezultati, koji su izgrađeni na manje ili više slučajnim podacima i bili stoga nužno najopćenitijega karaktera i u velikoj mjeri nesigurni, nekritično preuzimali, umjesto da posluže kao podloga za detaljnija istraživanja i provjeravanja.

Zbog svega toga već se dulje vrijeme osjećala potreba, da se rad na istraživanju oraćih sprava nekako koordinira i organizira na zajedničkoj metodičkoj osnovi. To se specijalno područje toliko razvilo, na njem radi danas tolik broj ljudi, i učinjeno je toliko predradnja, da je cijelo pitanje postalo doista »zrelo« za sistematsko i definitivno obrađivanje na najširoj međunarodnoj osnovi. Takva međunarodna suradnja mogla bi ne samo uspješno popuniti još uvijek vrlo osjetljive praznine u današnjem materijalu (i s obzirom na količinu i na geografsko podrijetlo), nego bi trebala utvrditi i zajednička internacionalna mjerila, bez kojih komparativno istraživanje u većem opsegu uopće nije moguće.

Na IV. zasjedanju Međunarodnog kongresa antropoloških i etnoloških znanosti (Beč, 1952) predloženo je,* da se sazove međunarodna konferencija, na kojoj bi se sastali specijalisti za istraživanje oraćih sprava (etnolozi, arheolozi, lingvisti, a po potrebi i drugi stručnjaci), izmijenili svoja iskustva i dogovorili se o zajedničkom daljem radu. Odmah je izabran i pripremni odbor, koji je popunjen na jednoj konferenciji organizacije CIAP (Commission Internationale des Arts et Traditions Populaires) u Namuru godine 1953. Napokon je početkom lipnja godine 1954. održana u Kopenhagenu i sama konferencija. Kako se radilo o radnom sastanku specijalista, pozvani su na nju samo oni stručnjaci, koji su se već istakli u istraživanju oraćih sprava. Program konferencije izradio je pripremni odbor nakon iscrpnih pismenih diskusija, koje su trajale gotovo godinu dana.

Na konferenciji je aktivno sudjelovalo 36 učesnika iz 14 zemalja. Taj bi broj bio još mnogo veći, da su pozivi na konferenciju mogli biti ranije upućeni i da je bilo moguće bar djelomično osigurati materijalna sredstva za put učesnika iz udaljenijih zemalja. Šteta, što je od istočnoevropskih država bila zastupana samo Istočna Njemačka, dok je iz Čehoslovačke stigao samo službeni pozdrav konferenciji i jedan pismeni referat. U svemu su — bilo po svojim predstavnicima, bilo pismenim referatima i obećanjem dalje suradnje — bile

* U diskusiji nakon moga referata »Einige Möglichkeiten zur Fortführung der Pfluggeräteforschung«.

zastupane ove zemlje: Austrija, Čehoslovačka, Danska, Estonija, Finska, Indija, Italija, Jugoslavija, Nizozemska, Norveška, Ist. Njemačka, Zap. Njemačka, Portugal, Sjedinjene američke države, Švedska, Švicarska i Velika Britanija.

Održani su referati o stanju istraživanja oračić sprava u većini zastupanih zemalja, pa i u nekima, koje nisu bile zastupane. Diskusije su se kretale uglavnom oko načina za sistematsko sabiranje materijala, o pitanju detaljne i izjednačene tipologije i stručne terminologije, pa o obradbi materijala, naročito o njegovu kartografskom prikazivanju. Osnovan je stalni sekretarijat u Kopenhagenu kao posebna centralna ustanova, koja će imati poseban arhiv fotografskih snimaka i drugoga materijala iz cijeloga svijeta, kao i specijalnu knjižnicu stručne literature. Materijalom iz toga arhiva i teže pristupnom literaturom iz knjižnice moći će se služiti svi zainteresirani istraživači. Najnužnije personalne i materijalne troškove sekretarijata snosit će za prvo vrijeme danske vlasti, a i druge države obećale su svoje prinose. Za rukovođenje sekretarijatom i cjelokupnim daljim radom izabran je Stalni međunarodni odbor za istraživanje oračić sprava, kojemu su svi poslovi povjereni posebnom rezolucijom. U taj su odbor ušli: Sigurd Erixon (Stockholm) kao predsjednik, Axel Steensberg (Kopenhagen) kao glavni tajnik, Branimir Bratanić (Zagreb), Jorge Dias (Coimbra, Portugal), Heinz Kothe (Berlin, istočna zona), Paul Leser (Hartford, Conn., USA) i Fransis G. Payne (Cardiff, Vel. Britanija). Među prvim poslovima, koje Stalni odbor poduzima, izrada je specijalne stručne terminologije, a za popunjavanje svoga arhiva podacima, fotografijama i crtežima oračić sprava obratit će se odbor svim etnografskim i gospodarskim muzejima na svijetu. Museum für Völkerkunde und Schweizerisches Museum für Volkskunde u Baselu, koji ima najveću zbirku oračić sprava iz cijeloga svijeta u Evropi, već je takve fotografije i podatke poslao. Na daljim planovima radi odbor sada.

Etnologija po svojoj komparativnoj prirodi zahtijeva sistematsko i koordinirano proučavanje najširih razmjera, ako želi, da njeni rezultati budu doista znanstvena rješenja pojedinih problema, a ne tek manje ili više vjerojatna nagadanja, koja se ne mogu uvjerljivo dokazivati. Kod takva posla treba da pred očima uvijek budu posve konkretni i dostupni ciljevi. Istraživanje oračić sprava prvi je pokušaj takva naširoko organiziranog međunarodnog znanstvenog rada na tom području. Njegova tematika po svojoj važnosti za kulturnu i ekonomsku historiju, po svom općeznanstvenom značenju, kao i prema svojoj naravi i izvršenim predradnjama, takvo prvo mjesto svakako zaslužuje. Dobro je i nužno, da se istraživanje svijesno ograniči na jedan konkretan predmet, kako bi rezultati bili doista stvarni i odgovarali utrošenom vremenu, energiji i sredstvima. Istom nakon dovršenog rada na jednom predmetu treba istraživanje sistematski prenositi redom na druge. Isto tako je potrebno, da kod toga zajedničkog posla surađuju i druge znanosti, u prvom redu arheologija i lingvistika. Ali takva suradnja mora biti zaista prava suradnja, a ne uzajamno prepisivanje, prepričavanje ili preuzimanje gotovih koncepcija druge znanosti bez dovoljna razloga, što tako često dovodi do kretanja u krugu.

Pitanje je, hoće li započeta međunarodna suradnja moći stvarno, praktično i trajno funkcionirati. Tko tako pita, zadire u zamršen sklop odnošaja među ljudima i u one nepredvidive vanjske prilike, koje su iznad moći malog broja znanstvenih radnika. Zasad su izgledi svakako povoljni.

Résumé

RECHERCHES SUR LES INSTRUMENTS ARATOIRES AU DOMAINE INTERNATIONAL

A la Conférence internationale des recherches sur les instruments aratoires (Copenhague du 1er au 5 juin 1954) les plans concrets ont été discutés. Un Comité permanent international de travail a été élu, et un Secrétariat permanent avec une bibliothèque spéciale, des archives, des fonds cartographiques et iconographiques, a été établi à Copenhague, prêtant la possibilité aux chercheurs de différents pays qu'ils puissent obtenir des matériaux pour leurs besoins éventuels. En rapportant de ceci, l'auteur souligne l'importance de cette action non seulement pour stimuler et coordonner les enquêtes et les recherches dans les pays non suffisamment explorés à cet égard, mais aussi pour établir certaines mesures internationales, concernant la typologie et la terminologie, qui facilitent, d'une manière très considérable, les travaux comparatifs et analytiques. Une coopération internationale coordonnante en ethnologie, archéologie et linguistique peut être aussi utile pour le procédé méthodique et elle peut favoriser les conclusions synthétiques. Il est bon que tels efforts soient bornés, pour le premier temps, à un sujet concret et spécial.